

УДК: 37 (091) (477)

О.М. СОВГАР

ПОСТАТЬ Ю. РОМАНЧУКА В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ

***Резюме.** У статті розглядаються історико-педагогічні праці, присвячені дослідженню просвітницької та освітньо-педагогічної діяльності Юліана Романчука.*

***Ключові слова:** Юліан Романчук, просвітницька діяльність, освітньо-педагогічна діяльність, розвідки, наукові дослідження.*

Постановка проблеми. Педагогічна, просвітницька та освітня діяльність Ю. Романчука привертала й привертає увагу багатьох науковців, літературознавців, широкого кола громадськості, небайдужого до процесів становлення національного руху українців Галичини в Австро-Угорській імперії. Автори здебільшого обмежуються загальними твердженнями, зосереджуються на політичній праці Ю. Романчука, рідше – торкаються маловідомих аспектів його освітньо-педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій із порушеної проблеми. Серед наукових досліджень, які побачили світ упродовж останнього століття, безпосередньо або ж опосередковано присвячених Ю. Романчуку, можна виділити праці, які опубліковані: 1) у час активної громадсько-політичної діяльності відомого діяча; 2) у радянський період; 3) у роки незалежності України. Метою даної статті є висвітлення просвітницької та освітньо-педагогічної діяльності Юліана Романчука на основі аналізу присвячених йому досліджень та публікацій.

Виклад основного матеріалу. Першими, хто звернув увагу на педагогічну та культурно-освітню діяльність Ю. Романчука були його сучасники, які, крізь призму власного бачення та особисті позиції, здебільшого, на сторінках періодичної преси та невеликих брошурах, із захопленням розповідали про його непересічний організаторський талант на посаді голови «Просвіти» та інших педагогічних товариств, допомогу у поширенні української книжки та пропагуванні вживання української мови у всіх сферах суспільно-політичного та культурно-освітнього життя.

Чи не єдиний виняток на цьому тлі – розвідки І. Франка. Каменяр достатньо критично проаналізував заслуги Ю. Романчука у піднесенні національно-культурного рівня українців Східної Галичини, дорікав за допущені народовцями тактичні помилки під час польсько-українського протистояння у краї. У працях «Нариси історії українсько-руської літератури до 1890 р.» [1], «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині. Передумови до другого видання», «Дещо про польсько-українські відносини. Відповідь п. Т. Романовичу на статтю «Хатні справи українців»» [2] та ін. І. Франко проаналізував видавничу та культурно-освітню діяльність Ю. Романчука. Значна кількість статей тоді ще невідомого широкому загалу І. Франка присвячувалася проблемам політики «нової ери», одним із ініціаторів якої виступив лідер народовців. Незважаючи на критику, І. Франко був змушений відвести Ю. Романчуку провідне місце в україномовному освітньо-педагогічному середовищі. Хоча, на думку І. Франка, Ю. Романчук до 1870-х рр. не займав «видного місця серед руської суспільності, крім свого професорського становища при руській гімназії».

Після обрання Ю. Романчука головою товариства «Просвіта», І. Франко не оминув увагою його заслуги в поширенні українського слова: «Заснування товариства «Просвіти» становило дуже важний і рішучий крок в духовому розвою нашої суспільності, звернувши перший раз увагу інтелігенції на конечну потребу народної просвіти. Тільки заснування і розвивання такого товариства могло оживити і утвердити народолюбний рух серед галицько-руської інтелігенції, надаючи йому широку реальну підставу» [3].

Польські дослідники також не оминули увагою просвітню та педагогічну діяльність Ю.

Романчука. Польський історик і педагог Г. Барич, описуючи період 1870-1900 рр., назвав його «періодом розквіту історіографії освіти і шкільництва у Польщі», підкреслюючи роль Галичини як головного дослідного центру [4]. До такого висновку дослідника підштовхнула діяльність заснованої у 1876 р. при Академії мистецтв у Кракові Комісії для досліджень літератури й освіти у Польщі (Komisja dla Badań Literatury i Oświaty w Polsce). У 1878 – 1929 рр. у видавництві комісії «Архів історії літератури і освіти у Польщі» («Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce») побачило світ чимало наукових досліджень з історії польської освіти та шкільництва [5].

Однак заради справедливості потрібно зауважити, що більшість тогочасних праць, у яких фрагментарно згадується постать відомого українського політика, присвячені його громадсько-політичній діяльності, перебігу «нової ери» та іншим суспільно-політичним проблемам. У розвідках О. Бальцера, Б. Вінярського, Г. Гроссмана, Е. Дубановича, В. Калінки, Б. Лозинського, С. Шнюр-Петльовського та інших дослідників епізодично, в контексті суспільно-політичних та національно-культурних процесів Австрійської (згодом Австро-Угорської імперії), охарактеризовано діяльність Ю. Романчука у Галицькому сеймі, працю над виданнями руських підручників, заходи очолюваної ним «Просвіти» щодо підвищення рівня грамотності українського населення Східної Галичини.

Таким чином, домінуючі на різних етапах та певних напрямках і течіях української історіографії науково-теоретичні підходи й ідейно-політичні стереотипи щодо розвитку української школи у нових суспільно-політичних умовах, зумовлювали загальну динаміку осмислення педагогічної та просвітницької дальності Ю. Романчука.

Варто відзначити, що починаючи із 1923 р. польська влада всіляко гальмувала появу історико-педагогічних розвідок українських вчених, які б присвячувалися освітній діяльності українських національно-культурних товариств, членом яких, зокрема, був Ю. Романчук. Цьому сприяла ліквідація українських кафедр у Львівському університеті (до 1918 р. функціонувало вісім українських кафедр). Більше того, до викладацької роботи допускалися тільки лояльні до нової влади професори, що склали присягу на вірність Другій Речі Посполитій, а під час прийому студентів перевага надавалася особам польської національності, насамперед ветеранам війни, які відзначилися у боротьбі за утвердження Польської держави.

Однак навіть у цей період побачили світ низка розвідок українських вчених, дотичних до предмету дослідження. Ополячення українського населення Східної Галичини та боротьбу відомих громадсько-політичних діячів із цією культурно-освітньою дискримінацією відображено у розвідці І. Федоровича «Українські школи у Галичині в світлі законів і практики» [6]. Автор проаналізував законопроекти центральної та місцевої влади Австро-угорської імперії та Польської держави, епізодично охарактеризував інтерпеляції очолюваного Ю. Романчуком «Руського клубу» присвячені захисту українського шкільництва від ополячення.

На відміну від українських вчених, педагогів, істориків їх польські «колеги» подавали у вигідному для себе світлі освітню політику Австро-Угорщини на етнічних українських землях.

Повоєнна радянська історіографія трактувала події культурно-освітнього життя на західноукраїнських землях виключно з класово-партійних позицій. Новий владний режим намагався показати переваги радянської школи над існуючою в австро-угорській та польській період польською школою, викрити утиски і дискримінації українців у мовно-культурній сфері, на конкретному історичному матеріалі проілюструвати закриття українських шкіл у Східній Галичині.

З-поміж істориків діаспори, вагомими заслугами у вивченні політичної та культурно-освітньої діяльності Ю. Романчука належать І. Сохоцькому, який у статті «Юліан Романчук» на основі матеріалів галицької преси спробував охарактеризувати основні віхи його біографії [7].

У розвідці дослідник відзначив дві ділянки праці Ю. Романчука – педагогічну і освіту народних мас. Щодо першої сфери його діяльності, І. Сохоцький зауважив: «Як довголітній учитель першої, і довгі часи єдиної української середньої школи, він був не лише зразковим учителем клясичних мов, але і прекрасним виховником повірених йому учнів. З-під його руки вийшли цілі кадри національно свідомої, ідейної і характерної молоді. Був теж Романчук одним із найбільш діяльних і заслужених членів шкільної комісії, що під проводом директора академічної гімназії о. Василя Ільницького займалася укладанням і справлюванням шкільних підручників українською мовою» [7].

Інші діаспорні науковці – А. Качор, Б. Кравців, В. Лев проаналізувавши період становлення «Просвіти» також не оминули увагою заслуги Ю. Романчука у розбудові мережі українських народних шкіл, виданні українських підручників тощо.

Після відновлення української державності у 1991 р. в українській історичній науці наступив етап концептуального переосмислення історії України, перегляду старих та пошуку нових методологічних принципів дослідження. Скасування цензури, доступ до всіх архівних зібрань відбилося як на тематиці, так і науковій глибині досліджень вітчизняних науковців.

Значно більше зацікавлення викликають наукові праці, які безпосередньо присвячені відомому політику та педагогу. Одним із перших об'єктивну оцінку громадсько-політичної та культурно-освітньої діяльності Ю. Романчука подав івано-франківський дослідник І. Дейчаківський [8]. Науковець зауважив, що «між людьми, що перейшли від теоретичного українства до постійної організаційної праці і заклали тверді підвалини під систематичну, зокрема і політичну роботу, головне місце займав Юліан Романчук. Ставши в 1868 році вчителем академічної гімназії, що саме в той час перетворилася на першу українську середню школу в Галичині, він з усім завзяттям віддається педагогічній праці. Він виховав цілу плеяду талановитої, національно свідомої молоді [8]. Автор відзначив, що «історичною заслугою Романчука було й те, що він порвав з «язичієм» і ввів до підручників народну мову, а згодом завдяки йому і Олександрові Барвінському введено до них і фонетичний правопис. Та молодий учитель не обмежувався тільки педагогічною працею. Особливу увагу звертав він на освіту народних мас [9].

У контексті досліджуваної теми заслуговують на увагу розвідки В. Качкана «Освітнянсько-просвітницька та культорологічна діяльність Юліана Романчука» [10].

О. Пилипишин, вважаючи Ю. Романчука провідником галицьких українців, значну увагу присвятив дослідженню його діяльності на чолі товариства «Просвіта» та інших освітньо-педагогічних товариств. «Формування Юліана Романчука як особливості відбувалося в складних тогочасних умовах, викликаних протистоянням між народовцями і москвофілами, – зазначав дослідник. – Усвідомлюючи перспективи розвитку українського народу, Ю. Романчук сприяв організаційному становленню культурно-просвітніх структур, виданню національної преси, утворенню народних шкіл, гімназій» [11].

Окрему розвідку Ю. Романчуку присвятив І. Чорновол. У праці «Юліан Романчук – сенйор української політики» дослідник зауважив, що «чимало рис Ю. Романчука мали символічний характер і надавали йому харизматичности». Науковець відзначив заслуги політика у розбудові мережі шкільних закладів, виокремив найбільш резонансні виступи у Галицькому крайовому сеймі, навів уривки із спогадів сучасників, які свідчили про непересічні організаційні здібності Ю. Романчука. Як приклад, І. Чорновол навів слова К. Левицького, який відзначав «Він зачав в галицькому соймі ставити внески на основування українських гімназій і учительських семінарій в ім'я засади: хто має свою школу, той має нарід!» [12].

На сучасному етапі розвитку історичної науки значний внесок у заповнення білих плям біографії відомого громадсько-політичного діяча здійснив В. Булачек. У низці розвідок автор, крім громадсько-політичної, охарактеризував внесок Ю. Романчука у розбудову українських культурно-освітніх товариств. Зокрема у праці «Просвітня діяльність Юліана

Романчука» охарактеризовано його перші кроки у просвітницькій праці. Проаналізувавши видавничу та клопітку організаційну працю «патріарха української політики», В. Булачек зауважив, що «крім парламентсько-політичної діяльності в законодавчих органах Галичини та Австро-Угорської імперії, значну увагу Ю. Романчук приділяв громадській роботі. Як один із провідних діячів народовецького табору, він підтримував тісні взаємини з українською інтелігенцією як у Галичині, так і в еміграції, виступив засновником низки національно-культурних організацій, зокрема «Просвіти» [13].

Інші дослідження, у яких епізодично охарактеризовано педагогічну і культурно-освітню працю Ю. Романчука, можна розділити на три тематичні блоки: 1) праці, присвячені політичній історії Західної України; 2) дослідження присвячені окремим національно-культурним товариствам, культурно-освітнім процесам кінця XIX – перших десятиліть XX ст.; 3) історико-педагогічні студії, в яких розглядаються особливості розвитку шкільництва на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Принагідно відзначимо, що наукові роботи першої групи чисельно переважають над дослідженнями другої та третьої.

Вагомим внеском у дослідження національного руху українців другої половини XIX – поч. XX ст. відзначаються праці сучасних дослідників: О. Аркуші, М. Мудрого, О. Середи, В. Расевича, І. Райківського, Б. Янишина, О. Сухого та ін.

Значно менше досліджень українських науковців присвячено культурно-освітнім процесам у Східній Галичині у роки Австро-Угорської імперії. Значна кількість цих робіт стосуються найвпливовішого національно-культурного товариства «Просвіта». Н. Винник відзначала, що Українські громадські об'єднання Галичини – «Просвіта», Руське (Українське) педагогічне товариство, жіночі, вчительські, студентські, молодіжні та інші організації – наприкінці XIX – на початку XX ст. виступили самостійними вагомими чинниками суспільного життя краю [14]. Про педагогічну та культурно-освітню діяльність Ю. Романчука згадують В. Пашук, Г. Білавич, Б. Савчука та ін.

Серед історико-педагогічних студій, в яких фрагментарно охарактеризовано педагогічну діяльність Ю. Романчука, виділимо дослідження Б. Ступарика [15], яке присвячене історії розвитку шкільництва в Галичині. Проте, незважаючи на заслуги відомого політика у розбудові мережі україномовних середніх закладів освіти, відстоюванні національних інтересів у Галицькому сеймі та Державній Раді Австро-Угорщини, в окреслених розвідках відомостей, які відображали б ці процеси, надзвичайно мало.

Висновки. Таким чином, проведений історіографічний огляд виявив двояку тенденцію. З одного боку, на відміну від інших відомих громадсько-політичних та культурно-освітніх діячів другої половини XIX – першої половини XX ст. Ю. Романчуку присвячено чимало досліджень українських та зарубіжних вчених. З іншого боку, переважна більшість із них стосуються громадсько-політичної роботи відомого політика. Серед першопрохідців, які намагалися заповнити білі плями педагогічної, просвітянської, видавничої праці Ю. Романчука – його сучасники, які, подекуди, не змогли уникнути суб'єктивності. Натомість польські дослідники, як і радянські науковці намагалися замовчувати або ж подавати у негативному світлі національно-культурний рух українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури / І. Франко // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 34. – С. 331-334.
2. Франко І. Дещо про польсько-українські відносини. Відповідь п. Т. Романовичу на статтю «Хатні справи українців» / І. Франко // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 46. – Ч. II. – С. 262-263.
3. Діло. – 1883. – № 9/10. – С. 1–2.
4. Barycz H. Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce. – Kraków, 1949. – S.16.

5. Szulakiewicz W. Historia oświaty i wychowania w Polsce (1918–1939). – Toruń, 2000. – S.18.
6. Федорович І. Українські школи в Галичині в світлі законів і практики / І. Федорович. – Львів, 1929. – 94 с.
7. Сохоцький І. Юліан Романчук / І. Сохоцький // Історичні постаті Галичини ХІХ-ХХ ст. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1961. – С. 91-117.
8. Дейчаківський І. Юліан Романчук / І. Дейчаківський. – Івано-Франківськ, 1998. – 71 с.
9. Дейчаківський І. Юліан Романчук – педагог, громадський діяч, політик / І. Дейчаківський. – Івано-Франківськ, 2011. – С.46.
10. Качкан В. Освітнянсько-просвітницька та культурологічна діяльність Юліана Романчука / В. Качкан // Українство: національно-духовні виміри. – Івано-Франківськ, 2005. – 105 с.
11. Пилипишин О. Формування Юліана Романчука як особистості, культурно-просвітнього та громадсько-політичного діяча у 60-80-х роках ХІХ ст. / О. Пилипишин // Філософські студії. – 2009. – №5. – С.35.
12. Чорновол І. Юліан Романчук – сенйор української політики / І. Чорновол // Ї. – 2004. – С. 112.
13. Булачек В. Просвітня діяльність Юліана Романчука / В. Булачек // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип.19. – С. 386.
14. Винник Н. Українські громадські організації в суспільно-політичному житті Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст.: історіографія проблеми / Н. Винник // Наукові виклади. – 2007. – № 4. – С.19.
15. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 144 с.

О.М. СОВГАР. ЛИЧНОСТЬ Ю. РОМАНЧУКА В ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТРУДАХ

Резюме. В статье рассматриваются историко-педагогические труды, посвященные исследованию просветительской и образовательно-педагогической деятельности Юлиана Романчука.

Ключевые слова: Юлиан Романчук, просветительская деятельность, образовательно-педагогическая деятельность, научные исследования.

O.M. SOVHAR. FIGURE OF YULIAN ROMANCHUK IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL WRITINGS

The summary. The article examines historical and pedagogical writings dedicated to analysis of educational and pedagogical activity of Yulian Romanchuk.

Key words: Yulian Romanchuk, educational and pedagogical activity, research.

Одержано редакцією 10.01.2014 р.